

Received/Geliş: 27.01.2025 / Accepted/Kabul: 05.02.2025

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MAREŞALLİK TARTIŞMASI

Mithat ATABAY¹

Özet

Müşir kelimesi, Arapça kökenli bir kelime olarak Osmanlı Ordusunda 19. yüzyılda yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. *Mareşal* kelimesi ise Fransızca kökenlidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda mareşallik rütbesi, hem sivil hem de askerî devlet görevlerindeki en yüksek rütbe olarak kabul edilmiştir. Osmanlı'da *Müşir* rütbesi kullanılmış, *Mareşal* şeklindeki kullanımı ise 1935 yılından itibaren başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda padişah tarafından verilen bu rütbe, Millî Mücadele sırasında Mustafa Kemal Paşa için Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın teklifi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayı ile verilmiştir. Fevzi Çakmak'a verilen mareşallik rütbesi ise Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi, hükümetin kararı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabulü ile onaylanmıştır.

Millî Mücadele sona erdikten sonra Cumhuriyet döneminde başka hiç kimseye mareşallik rütbesi verilmemiştir. Gaziantep Milletvekili Aşir Atlı, 1947 yılında Genelkurmay başkanlarına mareşallik rütbesi verilmesi hakkında bir kanun teklifini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmuş, ancak bu teklif Millî Savunma Komisyonu tarafından kabul edilmemiştir. Komisyon raporu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görüşüne sunulduğunda ise Meclis'te tartışmalar yaşanmış, fakat kanun teklifi kabul edilmemiştir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti Ordusu'nda *Mareşal* rütbesi bulunmasına rağmen fiilen bu kadro kullanılmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mareşal, Genelkurmay Başkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi

THE MARSHALSHIP DEBATE IN THE REPUBLICAN ERA

Abstract

The word *Müşir* is of Arabic origin and began to be widely used in the Ottoman Army in the 19th century. The word *Mareşal*, on the other hand, is of French origin. In the Ottoman Empire, the rank of marshal was considered the highest rank in both civil and military state duties. The rank *Müşir* was used during the Ottoman period, while the usage of *Mareşal* began in 1935.

This rank, which was granted by the sultan in the Ottoman Empire, was awarded to Mustafa Kemal Pasha during the National Struggle upon the proposal of Chief of General Staff Fevzi Çakmak and Western Front Commander İsmet Pasha and with the approval of the Grand National Assembly of Turkey. The rank of marshal awarded to Fevzi Çakmak, on the other hand, was approved following the proposal of Commander-in-Chief Mustafa Kemal Pasha, the decision of the government, and the acceptance of the Grand National Assembly of Turkey.

After the National Struggle ended, no one else was granted the rank of marshal during the Republican era. In 1947, Gaziantep Deputy Aşir Atlı submitted a bill to the Grand National Assembly of Turkey proposing that the rank of marshal be given to chiefs of general staff. However, this proposal was not accepted by the National Defense Commission. When the commission's report was presented for discussion in the Grand National Assembly of Turkey, debates took place in the parliament, but the bill was ultimately not approved. Today, although the rank of *Mareşal* formally exists in the Turkish Armed Forces, it is not actively used.

Keys Word: Marshal, Chief of the General Staff, Grand National Assembly of Turkey

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: matabay@comu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-4218-6697.

Giriş

Müşir, Arapçada “*şevere*” kökünden türetilmiş olup “*emir ve işaret eden, yol, gösteren, nasihat ve emir veren*” anlamında bir sıfat olarak bilinmektedir.² Fransızcadan dilimize geçen bugünkü “*Mareşal*” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.³ Bu kelimenin Türklerde Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanından beri kullanıldığı ancak sıfat özelliğinden çıkıp askeri bir terim olarak kullanılmasına Sultan II. Mahmut döneminde başladığı görülmektedir.⁴

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasını müteakip onun yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu’nun kurulması sonrasında 25 Haziran 1832 tarihinde “*Müşirlik*” rütbesi ihdas edilmiş ve ilk kez bu unvan Ahmet Fevzi Paşa’ya verilmişti.⁵ Bu rütbe, en büyük askeri rütbe sayılmıştı.⁶ Osmanlı İmparatorluğu’nda 19.yüzyılda müşirlik rütbesi bir süre sonra sivil devlet memurlarına da verilmeye başlanmış ve müşir unvanına sahip birçok sivil yüksek dereceli devlet memuru devlet idaresinde yer almıştı.⁷ Sultan II. Abdülhamit’in saltanatının ilk yıllarında, müşir rütbesine sahip on dört kişinin bulunduğu belirtilirken⁸; saltanatın sonlarında bu sayısının kırka çıktığı kaynaklarda yer almaktadır.⁹

1909 yılında Osmanlı Ordu Komutanlarından dördünün müşir unvanına sahip olduğu, Ayan üyeleri arasında da biri Gazi Ahmet Muhtar Paşa olmak üzere üç müşir bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁰ 1918 yılında daha evvel orduda yapılan tasfiye sonucunda Osmanlı Ordusunda müşir unvanına sahip komutan kalmamıştı.¹¹ Bab-ı Âli baskı sonrasında Mahmut Şevket Paşa ile Mütareke döneminde İzzet, Salih ve Ali Rıza Paşa’lara müşirlik unvanının

² Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, haz. Paşa Yavuzarslan, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 885.

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 24.Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s.755; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 234.

⁴ M.Tayyib Gökbilgin, “Müşir,” *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, MEB Devlet Kitapları, ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, Eskişehir 2001, s. 843.

⁵ Zekeriya Türkmen, “Müşir,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C.XXXII, İstanbul 2006, s. 160.

⁶ Gökbilgin, “Müşir,” *İslam Ansiklopedisi*, s. 844.

⁷ Türkmen, “Müşir,” *TDVİA*, s. 160.

⁸ Gökbilgin, “Müşir,” *İslam Ansiklopedisi*, s. 846.

⁹ Osmanlı Ordusunda bu sırada 40 Mareşal, 60 General vardı. Ayrıca Sultan Abdülhamit’in yaverleri arasında 21 general, çeşitli rütbelerde 21 yaver ile 121 fahri yaver bulunmaktaydı. Ali Fuat Cebesoy, Harp Akademisi’nde bulunduğu sırada bu durumu eleştirirken; “*Bir gün gelecek biz de Paşa olacağız. Fakat mesleğimizde şerefli hizmet ederek belki yavaş belki de süratle yükseleceğiz. Rütbelerimizi savaş meydanlarında kazanacağız, yoksa istibdatçı bir padişaha kul olarak değil*” demişti. Enver Ziya Karal, “Atatürk’ün Asker Kişiliği,” *Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul 1972, s. 208.

¹⁰ Gökbilgin, “Müşir,” *İslam Ansiklopedisi*, s. 846.

¹¹ Türkmen, “Müşir,” *TDVİA*, s.161; Gökbilgin, “Müşir,” *İslam Ansiklopedisi*, s. 846.

verilmesi ise bunların sadrazamlığa tayin edilmesi yüzündendi.¹² Osmanlı-İmparatorluğu ile Alman İmparatorluğu arasında 1913 yılı sonunda yapılan askeri yardım antlaşması gereği Osmanlı Ordusu'nda görevlendirilecek Alman subayları bir üst rütbede görev yapacaklardı.¹³ Askeri Yardım Heyeti Başkanı Liman von Sanders Paşa, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra 4 Ocak 1914 tarihinde Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm tarafından Orgeneralliğe terfi ettirmişti. Osmanlı Hükümeti ile Almanya arasında yapılan antlaşma gereği, Alman subayların Osmanlı Ordusunda kendi rütbelerinden bir üst rütbede görev yapmalarını kabul ettiği için, Liman von Sanders'e "Mareşallik" unvanı vermişti.¹⁴

1. Millî Mücadele Sırasında Mareşal Unvanı Verilmesi

Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra Genelkurmay Başkanı ve Kozan Milletvekili Fevzi Paşa ile Batı Cephesi Komutanı ve Edirne Milletvekili İsmet Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir önerge vererek Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya "Müşirlik" rütbesi ve "Gazilik" unvanı verilmesini istemişlerdi.¹⁵ Bu önergenin yanı sıra Saruhan Milletvekili İbrahim Süreyya Bey (Yiğit) ve altmış iki arkadaşı da aynı doğrultuda TBMM'ne teklifte bulunmuşlardı. Saruhan Milletvekili İbrahim Süreyya Bey'le altmış iki arkadaşının, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine "Gazilik" unvanı verilmesine ve "Müşirlik" rütbesi tevcih edilmesine dair kanun teklifi vermişlerdi.¹⁶ Yine aynı konuyu içeren Erzurum Milletvekili Durak Bey, Aydın Milletvekili Tahsin Bey, Siirt Milletvekili Halil Hulki

¹² Gökbilgin, "Müşir," *İslam Ansiklopedisi*, s. 846.

¹³ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, çev. Em. Tuğg. Fahri Çeliker, ATASE Yayınları, Ankara 1985, s. 112-114; Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, çev. Eşref Bengi Özbilen, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 7; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâp Tarihi*, C.II, Kısım 3, 2.Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1983, s. 283; Mithat Atabay, *Çanakkale Cephesinde Siperden Gerçeklere*, Paradigma Akademi Yayınları, Ankara 2016, s. 127-133.

¹⁴ Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, s.13; Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 120; Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbinde Alman-Türk Askeri İttifakı*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.54. Bu unvan sonrasında Liman Paşa'nın protokoldeki yeri de belirlenmişti. Buna göre, Liman Paşa, protokolde Osmanlı Harbiye Nazırı'ndan sonra ikinci sırada bulunacaktı. Şayet Osmanlı Genelkurmay Başkanı Liman Paşa'dan kıdemli ise Liman Paşa Genelkurmay Başkanı'ndan sonra protokolde yer alacaktı. Kısacası Liman Paşa Osmanlı Ordusu'nun en yetkili iki veya üçüncü kişisi olmuştu. Bkz., Atabay, *Çanakkale Cephesinde Siperden Gerçeklere*, s. 133; Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 115. 1885 yılında yapılan Osmanlı-Alman Askeri Yardım Antlaşması sonrasında Alman Askeri Heyetine başkanlık yapan ünlü Alman General Wilhelm Colmer von der Goltz'a da Osmanlı İmparatorluğu, 1911 yılında "Müşir" unvanı vermişti. Savaş öncesi Almanya'da bulunan Goltz Paşa'ya I.Dünya Savaşı sırasında Almanya'da görev verilmemesi üzerine İstanbul'a gelmiş, 22 Ekim 1915 tarihinde Osmanlı 6.Ordu Komutanlığına tayin edilmiş ve İngilizlere karşı Irak Cephesi'nde savaşmıştı. Burada tifoya yakalanan Goltz Paşa, 19 Nisan 1916 tarihinde Osmanlı topraklarında hayatını kaybetmişti. Bkz., Necmettin Alkan, "Wilhelm Colmar von der Goltz," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, Ek C.I, Ankara 2020, s. 479-480.

¹⁵ *TBMM Zabut Ceridesi*, Devre:1, İçtima:79, Celse:1, 19.9.1337, C.XII, TBMM Matbaası, Ankara (t.y.), s.263.

¹⁶ *TBMM Zabut Ceridesi*, s. 263.

Efendi'nin de önerileri olmuştu.¹⁷ Bu konuda verilen önergeler ve kanun teklifi, TBMM'nde herhangi bir tartışma olmadan kabul edilmişti.¹⁸

Mustafa Kemal Paşa; 19 Eylül 1921 günü TBMM'nin 79.Birleşiminin 2.Oturumunda Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki zafer nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teşekkürlerini belirtmiş ayrıca kendisine verilen unvan ve rütbe için de minnettar olduğunu ifade etmişti. Paşa; zaferin, Meclis'in iradesiyle güç bulan ordunun başarısı olduğunu vurgulayarak asıl takdir edilmesi gerekenin ordu olduğunu ifade etmişti.¹⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın teşekkür konuşmasından sonra Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey, "*Paşa Hazretleri, vaktiyle söylenmiş, bir söz bugün bu sahaf altında taninendaz oluyor: Bir gaza ettin ki hoşnudeyledin peygamberi*" diye mukabelede bulunmuştu.²⁰

Büyük Taarruz sonrası Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 2 Eylül 1922 tarihinde cephede görev yapan komutanların terfi ettirilmesine dair bir tezkereyi TBMM'ne göndermişti. Mustafa Kemal Paşa, tezkerede 26-31 Ağustos 1922 tarihleri arasında Afyonkarahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri'nde olağanüstü hizmetleri görülen kişilerin TBMM tarafından takdirname ile ödüllendirilmesini önermişti.²¹ Hükümet, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın bu önerisi sonrasında bir kararname hazırlamış ve TBMM'ne sunmuştu. Kararnamede ordudaki unvanları dikkate alınarak Genelkurmay

¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, s. 263.

¹⁸ TBMM tutanaklarında kanun teklifinin görüşülmesi ve sonuçlanması kayıtlarda şu şekilde yer almıştır:
"Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik unvanı ita ve rütbei müşiri tevcihine dair kanun

Madde 1.Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik unvanı ita ve rütbei müşiri tevcih edilmiştir.

Reis-Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Madde 2.İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Reis-Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Madde 3.İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.

Reis-Maddeleri kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir. Heyeti umumiyesini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın, mütefikan kabul edilmiştir efendim. (Şiddetli alkışlar). Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, s. 263-264.

¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, s. 264.

²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, s. 264.

²¹ Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın tezkeresi şöyleydi:

"Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine,

2.IX.1338 (1922)

26 Ağustos 1338'den 31 Ağustos 1338 tarihine kadar Afyonkarahisar, Dumlupınar Meydan Muharebelerinde fevkalade hizmetleri mesbuk olan zevatı atiyenin kanunu mahsus mucibince Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltifleri hususunda muamelei lazimenin ifa buyurulmasını rica ve peyderpey gelecek inhalar üzerine bu baptaki teklifatımın mabadını ayrıca yazacağımı arz eylerim.

TBMM Reisi

Başkumandan

Mustafa Kemal"

Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:96, C:1, 4.9.1338, C.XXII, TBMM Matbaası, Ankara (t.y.), s.472.

Başkanı Fevzi Paşa'nın bir üst rütbe olan Müşirliğe, Batı Cephesi Komutanı Mirliva İsmet Paşa'nın da bir üst rütbe olan Ferikliğe terfi ettirilmesine yer verilmişti.²²

Bu tezkere sonrasında Milli Savunma Bakanı Karesi Milletvekili Kazım Paşa (Özalp) TBMM'nde 4 Eylül 1922 tarihinde yaptığı konuşmada Afyon ve Dumlupınar Muharebeleri'nde fedakârlık gösteren subay ve erlerin taltif edileceğini belirterek yaptığı konuşmada bizzat Başkomutan Mustafa Kemal Paşa tarafından takdir edilen ve rütbeleri yükseltilmeleri önerilen komutanları açıklamıştı.

Kazım Paşa; *"Nureddin, Yakup Şevki paşalar hazaratı Ferikliğe; İzzeddin, Kemaleddin, Asım Kâzım, Kâzım, Mürsel beyler Mirlivalığa; Naci, Halis, Salih, Halid, Devriş, Zeki, Suphi, Kemal, Naci, Zihni, Ahmet Hulusi beyler Miralaylığa; Tevfik, Hüseyin Vehbi beyler Kaymakamlığa; Fazıl Efendi Binbaşılığa terfi etmişlerdir. Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Fevzi Paşa Hazretleri Müşirliğe; Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretleri de Ferikliğe terfi etmişlerdir. Bunlar, terfian taltifleri inha edilenlerdir"* diyerek terfi ettirilmesi önerilen komutanların isimlerini saymıştı. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın da *"Müşirliğe"* terfisi önerilmişti.²³

Yapılan görüşmeler sırasında; Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey, Ferikliğe ve Müşirliğe terfi önerisi bulunduğunu belirterek bunun nasıl yapılacağını sormuş, bunun üzerine Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa, Müşirliğin kime ne şekilde verileceğine dair bir kanun ve kayıt bulunmadığını Mustafa Kemal Paşa'ya da bu rütbenin TBMM tarafından verildiğini hatırlatarak *"Meclis kime isterse verir, bugün de - arzu ederse - bir miralaya Ferik, Müşir rütbesini verebilir ve bir miralayı müşir yapabilir ve Meclisi Âli arzu ettikten sonra doğrudan doğruya her şeyi yapabilir. Fakat biz vekiller, kanunun, bizi tâbi tuttuğu hududun haricine çıkamayız. Meclisi Âli kanun da yapar. Âmir de yapar, miralayı müşir de yapar, her şeyi yapar"*²⁴ diye cevaplamıştı. Yapılan müzakereler sonrasında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi TBMM'nde oya sunmuş ve kabul edilmişti.²⁵ Böylece Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da *"Müşirliğe"* terfi ettirilmişti.²⁶

2. Müşir Unvanı Yerine Mareşal Unvanının Kabul Edilmesi

²² Kararname şöyledir: *"Büyük zaferin ihrazında ve muharebe meydanlarında Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi olarak ifa eylediği hizmet cidden fevkalâde ve milletin en büyük takdiratına müstahak derecede olan Birinci Ferik Fevzi Paşa Hazretlerinin meydan muharebesinin neticei katiye günü olan 31 Ağustos 1338 tarihinden itibaren Müşirliğe ve büyük zaferi istihsale muktedir büyük ordumuzu teşkil ve ihzarda ve bu orduyu ne isabetli bir surette sevk ve idare ve muzafferiyetin temin ve istihsalinde bilfiil delâlette ifa eylediği hidematı cidden milletin takdiratına lâıyk derecede fevkalâde olan gaip cephesi kumandanı Mirliva İsmet Paşa hazretlerinin rütbesini keza 31 Ağustos 1338 tarihinden muteberen ferikliğe terfii tensip edilmiştir."* Bkz., TBMM Tutanak Dergisi, B:12, O:1, 28.11.1947, TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 257.

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, s. 257.

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, s. 474.

²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, s. 482.

²⁶ Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, C.II, yay. haz. Hülya Toker, Nurcan Aslan, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 130.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-1935 yılları arasında en yüksek askeri rütbe “Müşir” olarak varlığını sürdürmüştü. 2590 sayılı kanunun 3.maddesi göre²⁷ askeri rütbelerin karşılıklarını göstermek üzere Yüksek Askeri Şura tarafından (Âli Askeri Şura) kabul edilen cetvel, Milli Savunma Bakanlığı (Milli Müdafaa Vekilliği) tarafından 8 Nisan 1935 tarih ve 110468 sayılı tezkere ile Bakanlar Kurulu'na sunulmuş ve Bakanlar Kurulu da 9 Nisan 1935 tarihinde 2295/2 sayılı kararname ile kabul etmişti.²⁸

10 Haziran 1935 tarihinde kabul edilen ve Resmi Gazete'de 18 Haziran 1935 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 2771 sayılı kanunla Türk Ordusunda “Müşir” kelimesi yerine “Mareşal” kelimesinin kullanılması kabul edilmişti.²⁹ “Mareşal” ve “Büyükamiral” rütbeleri savaşta olağanüstü yararlıkları görülen hayatta olan ya da ölmüş bulunan orgeneral ya da oramirallere kanunla verilmesi kararlaştırılmıştı.³⁰

3. II. Dünya Savaşı Sonrasında Mareşallik Verilmesi Tartışmaları

Mareşal Fevzi Çakmak'ın 65 yaşını doldurması üzerine, 12 Ocak 1944 tarihinde Milli Müdafaa Vekili Ali Rıza Artunkal Başbakanlığa 1/27 sayılı bir yazı ile “Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, (311-C-7)'in tekaüdü hakkında kararnamenin ilişik olarak sunulduğunu” belirten bir yazı göndermişti³¹. Hazırlanan kararnamede; Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın yaş haddini tamamladığından 1683 sayılı kanunun 3.maddesini değiştiren 3360 sayılı kanunun 1.maddesinin (A) fıkrasınca 12 Ocak 1944 tarihinden itibaren emekliye sevk edildiği belirtilmişti. Kararnamenin altında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve Milli Müdafaa Vekili Ali Rıza Artunkal'ın imzaları bulunuyordu.³²

²⁷ Efendi, Bey, Paşa gibi lakap ve unvanların kaldırıldığına dair kanunun 3.maddesine göre “Askerî rütbelerden adın başına gelmek üzere kara ve havada Müşirlere Mareşal, Birinci Ferik, Ferik ve Livalara General, Denizde Birinci Ferik, Ferik ve Livalar a Amiral denilir. Generallerin ve Amirallerin derecelerini gösteren unvanlarla Deniz Müşirleri unvanlarının ve diğer askerî rütbelerin karşılıkları Ali Askerî Şurası Kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile konulur” denilmektedir. Resmi Gazete, sayı:2867, 29 Teşrinisani 1934, s.4501.

²⁸ Askeri rütbelerin karşılığını gösterme üzere kabul edilen cetvele göre; rütbeler dört ana gruba ayrılmıştı. Birinci grup “Generaller-Amiraller (Erkan)” başlığı altında idi. Bu grupta en yüksek unvan Mareşal ve Büyük amiraldi. Bunu Orgeneral/Oramiral, Korgeneral/Koramiral, Tümgeneral/Tümamiral, Tuğgeneral/Tuğamiral takip ediyordu. İkinci grupta “Subaylar” yer alıyordu. Kendi arasında “Üstsubaylar (Ümera)” ve “Asubaylar (Zabitler)” olarak iki alt gruba ayrılmıştı. Üstsubaylar; Albay, Yarbay ve Binbaşı rütbeleri idi. Asubaylar ise Önyüzbaşı, Yüzbaşı, Teğmen, Asteğmen ve Yarsubay (Subay Vekili) rütbeleri idi. Üçüncü grubu “Erbaşlar (Küçük zabıtlar)” oluşturuyordu. Bu grup; Başgedikli, Başçavuş, Üşçavuş ve Çavuş rütbeleri idi. Onbaşı rütbesi ise ayrı bir grup olarak belirtilmişti. Bkz., BCA., 030.18.01.02.53.25.11.; ayrıca bkz., Kararname, Resmi Gazete, sayı:2984, 22 Nisan 1935, s. 5093.

²⁹ Ordu Dâhili Hizmet Kanunu, Resmi Gazete, sayı:3031, 18 Haziran 1935, s.5345; 4 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, Resmi Gazete, sayı:10072, 9 Ocak 1961, s. 2998-3005.

³⁰ Düstur, 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, Tertip:5, Cilt:6, 27.7.1967, s. 4398.

³¹ BCA., 030.11.1.000.165.2.8.3.

³² BCA., 030.11.1.000.165.2.8.2.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın yaş haddinden emekli olmasından sonra Milli Müdafaa Vekili Artunkal, Başbakanlığa 1/43 sayılı yazı ile Orgeneral Kazım Orbay'ın Genelkurmay Başkanlığına tayini hakkında kararnameyi sunmuştu.³³ Aynı gün Başbakanlık tarafından hazırlanan ve imzalanan kararname ile Fevzi Çakmak'ın yerine Genelkurmay 2.Başkanı Orgeneral Kazım Orbay Genelkurmay Başkanı olarak tayin edilmişti.³⁴ Orbay, oğlunun Ankara'da işlenen bir cinayet olayına karıştığı gerekçesiyle 23 Temmuz 1946 tarihinde görevinden istifa etmişti.

Orgeneral Kazım Orbay, Genelkurmay Başkanı olduktan iki gün sonra 14 Ocak 1944 tarihinde Genelkurmay 2.Başkanlığı'na Yüksek Askeri Şura Üyesi Orgeneral Salih Omurtak tayin edilmişti³⁵. Omurtak, bu görevini 1.Ordu Müfettişi (Komutanı) olarak atandığı 29 Haziran 1946 tarihine kadar sürdürmüştü. Salih Omurtak, Orgeneral Kazım Orbay'ın istifasından üç gün sonra 29 Temmuz 1946 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 4.Genelkurmay Başkanı olmuştu.³⁶ Genelkurmay Başkanlığı görevini 8 Haziran 1949 tarihine kadar sürdürmüştü.³⁷ Genelkurmay Başkanlığı döneminde hastalanan Omurtak'a doktorlar tarafından, 2 Ocak 1949 tarihinden itibaren üç ay süreyle sıhhi izin verilmişti.³⁸ Sıhhi izin sırasında Askeri Tıp Akademisi Sıhhi Heyeti'nin 8 sayılı ve 19.3.1949 tarihli raporu ile Newyork Kolombiya Üniversitesi Nöröşirürji Enstitüsü'nde tedavi edilmesi ve ayrıca Vichie'de dört beş hafta kür yapılması için üç ay daha sıhhi izin verilmesi kararlaştırılmıştı.³⁹ İzinde iken yerine 1.Ordu Komutanı Orgeneral Nuri Yamut vekâlet etmişti.⁴⁰ Hastalığı sebebiyle Salih Omurtak'ın yerine 8 Haziran 1949 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman tayin edilmiş, Genelkurmay Başkanı Salih Omurtak ise Askerî Şûra üyeliğine getirilmişti.⁴¹

Demokrat Parti iktidara geldikten hemen sonra 6 Temmuz 1950 tarihinde eski Genelkurmay Başkanları Orgeneral Kazım Orbay ve Orgeneral Salih Omurtak ile mevcut Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman emekliye sevk edilmişlerdi.⁴² Bu arada kıdemli generallerden Orgeneral Hakkı Akoğuz da emekli edilerek, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nuri Yamut'un Genelkurmay Başkanı olması kararlaştırıldı.⁴³ Mareşal Fevzi Çakmak'ın emekli olmasından sonra Demokrat Parti'nin iktidara geldiği zaman dilimine kadar Genelkurmay Başkanlığı'na tayin edilen Kazım Orbay, Salih Omurtak ve Abdurrahman Nafiz Gürman tek parti dönemi iktidarının Genelkurmay Başkanları olarak tarihe geçmişti.

³³ BCA., 030.11.1.000.165.2.5.2.

³⁴ BCA., 030.11.1.000.165.2.5.1.

³⁵ BCA., 030.11.1.000.165.2.16.2.

³⁶ BCA., 030.18.01.02.111.52.18.

³⁷ BCA., 030.18.01.02.119.41.19.

³⁸ BCA., 030.18.01.02.118.86.2.

³⁹ BCA., 030.18.01.02.118.108.15.

⁴⁰ BCA., 030.18.01.02.118.86.2.1.

⁴¹ BCA., 030.18.01.02.119.41.15.

⁴² BCA., 030.18.01.02.123.56.6.

⁴³ BCA., 030.18.01.02.122.46.7.

Orgeneral Kazım Orbay'ın Genelkurmay Başkanlığı görevinden ayrılmasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Genelkurmay Başkanları'na “*Mareşal*” unvanı verilerek üç yıl daha orduda görev yapmalarını içerek bir tartışma yaşanmıştı. Bu tartışmayı başlatan kendisi de Emekli Tümgeneral olan ve o sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Gaziantep Milletvekili bulunan Aşir Atlı'ydı.⁴⁴ Gaziantep Milletvekili Aşir Atlı, 3 Kasım 1947 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir kanun teklifi vererek Genelkurmay Başkanlığına tayin edilen Orgenerallere “*Mareşal*” unvanı verilmesini istemişti.⁴⁵ Atlı'nın, Meclis'e sunduğu kanun teklifinin gerekçesinde; Genelkurmay Başkanlığı'nın Türk Ordusu'nda en yüksek makam olduğu vurgusu yapılarak, bu makamı işgal eden kişinin en yüksek rütbe olan Mareşallik rütbesine sahip olması gerektiği belirtmiş ve mevcut Genelkurmay Başkanı'nın “*Orgeneral*” rütbesinde olduğu işaret edilerek emrinde bulunan diğer orgenerallerin üzerinde bir rütbede bulunacak olan Genelkurmay Başkanı'nın diğer komutanların güven ve bağlılıklarının daha da artmasını sağlayacağı ileri sürülmüştü.⁴⁶

Aşir Atlı'nın kanun teklifi önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Milli Savunma Komisyonu'nda görüşülmüştü. Bu sırada Milli Savunma Komisyonu yirmi milletvekilinden oluşuyordu ve Komisyon Başkanı Emekli Orgeneral Ali Fuat Cebesoy, sözcüsü ise Emekli. General Eyüp Durukan'dı. Aşir Atlı'nın teklifi, 5 Kasım 1947 günü TBMM Milli Savunma Komisyonu'na ulaşmıştı. Komisyon, 10 Kasım günü yaptığı görüşme sonucunda Aşir Atlı'nın gerekçelerini ele almıştı. Yapılan görüşmede; barış döneminde Genelkurmay Başkanlığı Makamı için Mareşallik ile ilgili bir kadronun konulduğu ve 863 sayılı Askeri Terfi Kanunu'nda da bu makama tayin edilecek orgeneraller için asgari üç yıl görev yapma şartının bulunduğu ancak 12 Ocak 1944 tarihinden beri bu makama getirilen orgenerallerin Mareşalliğe terfileri hakkında hükümet tarafından bir işlem yapılmadığı gerekçe gösterilerek, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî Mücadele'den bu yana oluşturduğu teamüllere ve uluslararası uygulamalara atıfta bulunularak, Mareşallik rütbesinin sadece büyük zaferlere imza atan komutanlara verilmesi gerektiği vurgulanmıştı. Genelkurmay Başkanları'nın

⁴⁴ TBMM Albümü 1920-2010, c.I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayınları, Ankara 2010, s. 342.

⁴⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Gaziantep Milletvekili General Aşir Atlı'nın Genelkurmay Başkanlarının Mareşalliğe Yükseltilmesine Dair Kanun Teklifi ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (2/61), Dönem: VIII, C.VII, TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 1.

⁴⁶ Bu konuda Aşir Atlı şunları dile getirmişti: “*Anayasamıza göre, barışta, harp kuvvetlerinin en yüksek komuta makamı, Genelkurmay Başkanlığı'dır. Bu makamı işgal eden kimsenin, en yüksek rütbe olan Mareşallik rütbesini haiz olması, hak ve mantık icabıdır. Bugün ise, Genelkurmay Başkanı, Orgeneral rütbesindedir. Emrinde, türlü vazife sahibi, on kadar Orgeneral vardır. Bu durumu tabii görmek mümkün değildir. Şanlı Ordumuzun yüksek makamlarını işgal eden, kıymetli komutanların; daha yüksek makamda bulunan hem rütbelerine itaatte kusur etmeyecek derecede olgun bulunduklarını kabul etmekle beraber; şu hakikati de belirtmek isterim ki; üst makamda bulunan zatın, aynı zamanda üst rütbeyi taşıması; komutanların itimat ve itaatini en yüksek derecesine çıkarır. Bu bakımdan, Genelkurmay Başkanlığı'na getirilen Orgenerallerin (Bu rütbedeki hizmet müddeti ne olursa olsun) Mareşallik rütbesine yükseltilmesi, Ordunun yüksek menfaati icabıdır.*” TBMM Tutanak Dergisi, Gaziantep Milletvekili Emekli General Aşir Atlı'nın Genelkurmay Başkanlarının Mareşalliğe Yükseltilmesine Dair Kanun Teklifi ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (2/61), s.1.

otomatik olarak Mareşalliğe terfi etmesinin doğurabileceği sakıncalar dile getirilerek, bu unvanın hak eden komutanlara verilmesinin daha isabetli olacağı belirtilmişti.⁴⁷

Komisyon yukarıda belirtilen gerekçelerle böyle bir kanuna gerek olmadığı kararına varmış ve toplantıda mevcut bulunan üyeler, teklif sahibi Emekli General Aşir Atlı istisna, “*bu lüzumsuzluğu beyan ve takdir ederek bu teklifin işleme konulmamasını*” kararlaştırmışlardı.⁴⁸

TBMM Milli Savunma Komisyonu, 24 Kasım 1947 tarihinde 2/61 sayılı raporunu TBMM Başkanlığı’na sunmuştu. Konu, 28 Kasım 1947 günü TBMM’nin 1.Oturumunda ele alınmış ve önce komisyon raporu okunmuş daha sonra müzakerelere geçilmişti. Konuyla ilgili olarak ilk sözü Burdur Milletvekili Emekli Orgeneral Fahrettin Altay olmuştu. Fahrettin Altay, konuşmasına Askerî Terfi Kanunu’na göre üç senesini doldurmuş olan ve liyakatli olan orgeneralin Mareşal olabileceğini belirttikten sonra yirmi beş yıl içerisinde Atatürk’ten başka Fevzi Çakmak Paşa’nın Mareşal olduğunu belirtmiş ve Fevzi Çakmak’ın bu unvanı aldığı anda, Genelkurmay Başkanı, olduğunu ama fiilen orduyu Atatürk’ün idare ettiğini hatırlatarak Mareşallik rütbesi için bir savaşta iş görme geleneği bulunmadığını eğer buna gelenek kurulacaksa bu geleneğe lider olabilecek kişinin mevcut Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün olması gerektiğini ileri sürmüştü. İsmet İnönü’nün İstiklal Savaşı’nda Batı Cephesi Komutanı olduğunu ve cephe komutanı olarak birkaç orduya komuta ettiğini hatırlatmış ve aradan geçen yirmi beş yıl bile olsa Mareşallik verilecekse bu hakkın ilk önce İsmet İnönü’nün hakkı olduğunu ileri sürmüş ve sonra da Genelkurmay Başkanı’nın Mareşal olması konusundaki düşüncelerini dile getirmişti.

Altay, Genelkurmay Başkanları’na Mareşallik unvanının verilmesinin kanunen ve kadro açısından uygun olduğunu, geleneksel bir algıyla engellenmemesi gerektiğini ifade etmiş ve mevcut Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak’ın eski komutanlarına saygıdan dolayı belki de bu rütbeyi istemeyebileceğini vurgulamıştı. Mareşallik rütbesinin, orduya sağladığı en büyük avantajlardan biri, yaş haddinin 68 olması sebebiyle üç yıl daha fazla hizmet edebilme imkânına da vurgu yapan Altay, bu durumun da ayrı bir düzenleme

⁴⁷ “Mareşallik rütbesinin; herhangi bir meydan muharebesinde orduyu zafere eristiren komutanlara verileceğine dair kanunlarımızda bir hüküm mevcut olmamakla beraber Milli Mücadelemizden beri Cumhuriyet hükümetimizin, bu husustaki teamül ve tatbikatı; yukarda arz edilen şekilde tecelli eylemiş bulunmaktadır. Bundan başka; muasırımız yabancı devlet ordularında da bu böyle tatbik edilmektedir. Ve bunun böylece devam etmesi ve Mareşalliğin, herhangi bir cephede ordu veya orduları zafere ve memleketi selâmete isal etmek kudret ve kabiliyetini gösterebilmek mazhariyetine nail olan büyük komutanlara tevcihi hak ve teamüle daha uygun olacaktır. Teklif edilen bu kanun tasarısında belirtildiği veçhile Genelkurmay Başkanlığına tâyin edilecek orgeneralin terfi kanunundaki hükümler dâhilinde mareşalliğe terfii halinde zuhur edecek mahzurların kanun tasarısı gerekçesinde beyan ve iddia edilen mahzurlarla kıyaslanamayacak kadar büyük olacağı da yapılan tartışmalar sonucunda bir hakikat olarak tecelli etmiştir.” TBMM Tutanak Dergisi, Genelkurmay Başkanlarının Mareşalliğe Yükseltilmesine Dair Kanun Teklifi ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (2/61), s. 2.

⁴⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Genelkurmay Başkanlarının Mareşalliğe Yükseltilmesine Dair Kanun Teklifi ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (2/61), s. 2.

gerektirdiğini ancak bunun için henüz zaman olduğu ve gerektiğinde hükümetin çözüm bulabileceğini belirtmişti.⁴⁹

Fahrettin Altay'ın bu konuşmasından sonra teklif sahibi Gaziantep Milletvekili Emekli General Aşir Atlı söz almıştı. Atlı, Türk Ordusu'nda her makamda bulunan kişilerin görevini lâyıkıyla yerine getirdiğini belirterek başladığı konuşmasında; gerçek ve doğru olanın her makama lâyık olan kişinin getirilmesini Askerî Terfi Kanunları'nın da "*kıdem, ehliyet ve münhal bulunma*" şartı ile terfiinin yapılması prensibine dayandığını ileri sürmüştür. Atlı konuşmasının devamında, Türk Ordusu'nda dört yıldan beri farklı bir uygulama yapıldığını iddia ederek Mareşal Fevzi Çakmak'ın emekliye ayrılmasından sonra barış zamanında her yıl bir Mareşallik rütbesi konulmasına rağmen Genelkurmay Başkanı'nın Orgeneral rütbesinde görev yaptığını ve emrinde on kadar general bulunduğunu bunu doğal görmenin mümkün olmadığını çünkü bir amirin kendi rütbesiyle eşit rütbede bulunanlara verdiği emrin etki derecesinin daha düşük rütbedekilere verdiği emri kuvveti ve etkisinin aynı olamayacağını herkesin takdir edebileceğini belirtmişti.⁵⁰

Büyük bir ordunun kaderi ve geleceğinin emanet edildiği Genelkurmay Başkanı'na Mareşallik rütbesinin verilmemesini gösterecek haklı ve geçerli bir sebep olmadığını iddia eden Aşir Atlı, barış zamanında da bir kişiye Mareşallik verilemeyeceğini gösteren bir kanunun bulunmadığına dikkati çekerek, hem mevcut Askerî Terfi Kanunu'nun hem de her yıl TBMM'ne sunulan Bütçe Kanunu'nda Mareşal rütbesinin yer aldığını hatırlatmıştı.⁵¹ Aşir Atlı, konuşmasında Mareşallik rütbesinin hiç kimseye verilmemesinin sakıncaları da olduğunu dile getirmiş ve bu kadronun boş bırakılmasının Mareşalliğe layık üstün yetenekli ve görevini en iyi şekilde yapabilecek bir komutanın yetişmemiş olduğu manasının da çıkarılabileceğini, bu durumun Ordunun saygınlığı açısından etkisini TBMM'nin takdirlerine bıraktığını ifade etmişti.⁵²

Gaziantep milletvekili Aşir Atlı, konuşmasının sonunda Millî Savunma Komisyonu'nun raporu hakkında düşünce ve eleştirilerini dile getirmişti. Eleştiri ve değerlendirmelerini beş başlık altında toplayan Atlı, Mareşallik rütbesinin sadece savaş sırasında değil barış zamanında da kullanılabilmesi konusunda komisyonla hemfikir olduğunu, Millî Mücadeleden beri mareşalliğe terfi yapılmadığını bunun Mareşal Fevzi Çakmak'ın görevde olması sebebine

⁴⁹“Mademki, kanun müsaittir ve kadroda yeri vardır, o halde hakikî olmayan bir gelenek zehabıyla bu kapının kapanmaması mütalâasındayım. Şu kadar var ki; geçmişte ve savaşlarda şerefle cephe kumandanlığı vazifesini görmüş ve bugün arkadaşlığınızı yapmakta bulunmuş olmak şerefîyle mübahi eski komutan ağabeylerine karşı Orgeneral Salih Omurtak gibi nazik, kıymetli ve centilmen bir zat böyle bir rütbeyi belki taşımak istemez... Bunları Komisyon mazbatasındaki esbabı mucibe ile değil Hükümetin takdiriyle tayin etmek daha uygun olur mütalâasındayım.

Mareşallik rütbesinin orduya temin ettiği bir büyük fayda da bu rütbeyi haiz olan zatın hizmetinden sin haddi (yaş haddi) kanununa göre daha üç sene fazla istifade etmektir. Mareşallik rütbesinde sin haddi 68'dir. Böyle bir hal için henüz çok vakit vardır. İcap ederse hükümet o vakit çaresini bulur.” TBMM Tutanak Dergisi, B:12, O:1, 28.11.1947, TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 253-254.

⁵⁰ TBMM Tutanak Dergisi, s. 254.

⁵¹ TBMM Tutanak Dergisi, s. 255.

⁵² TBMM Tutanak Dergisi, s. 255.

dayandığını ancak dört yıldan beri Mareşallik kadrosunun boş bulunduğunu, yabancı devletlerde de Mareşalliğe yükselme kurallarının var olduğunu, Mareşalliğe terfi için savaş meydanlarında kazanılan başarının dikkate alınmasının hukuksal ve uygulamada bir dayanağı bulunmadığını ve son olarak da komisyon raporunda Mareşalliğe terfi yapılmasının kanun teklifindeki gerekçelerden daha fazla mahzur bulunacağı konusunun sadece bir cümle ile ifade edilerek bu mahzurların ne olacağının belirtilmediği ileri sürerek komisyonun raporunu milletvekillerinin takdirine sunduğunu ve kanun teklifinin kabul edilmesi gerektiğini belirtmişti.⁵³

Kanun teklifi sahibi olan Aşir Atlı'dan sonra Milli Savunma Komisyonu Sözcüsü Emekli General Eyüp Durukan, Anayasa'nın 40. maddesinin 2. fıkrasına göre Türk Ordusu'nun barış zamanında Genelkurmay Başkanı'nın emrine verildiğini ve bu makamın ordunun en yüksek makamı olduğunu belirterek, bu konuda orduda görev yapan herkesin bu makamın verdiği emirler konusunda tereddüt etmeden itaat edeceklerine şüphe bulunmadığını hatırlatmıştı. Durukan, tarihsel süreçte Avrupa'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok Mareşallerin bulunduğunu dile getirerek, özellikle Meşrutiyet döneminde orduda büyük hizmetler vermiş olan Mareşaller bulunmasına karşın bazılarının ise bu unvanın dışında rütbesinin karşılığı olmayan hizmetlerde istihdam edildiğini belirterek bu durumun Cumhuriyet Hükümeti ile tarihe karıştığını anlatmış ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Taarruz'dan sonra Birinci Ferik Fevzi Paşa'nın Müşirliğe ve Batı Cephesi Komutanı olan Mirliva İsmet Paşa'nın da Ferikliğe terfi edilmesini teklif ettiğini ve TBMM'nin de bunu kabul ettiğini belirterek hükümetin hazırladığı kararnameyi okumuştur.⁵⁴

Durukan, kararnameyi okuduktan sonra Türk Ordusu'nda bugün Mareşal olmamasının sebebini "Millî Mücadele Ordusu Başkomutanı Mustafa Kemal'in aziz hatırasına saygı ve hürmet" olarak değerlendirmişti:

*"Dört sene evvelisine kadar Erkânı Harbiyei Umumiye Reisliğini Mareşal Fevzi Çakmak yapmıştır. Fakat başkasının mareşal olmasına mâni olan bu değildir. Bu, doğrudan doğruya bugün ordumuzda ve vatanda hatırası hürmetle anılan ve hürmet kaynağı olan Millî Mücadele Ordusu Başkumandanı merhum Müşir (bizi Mustafa Kemal Paşanın inhaları ve bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin aldıkları karar artık Mareşallik için değişmez bir düstur ve bozulmaz bir prensip haline gelmiştir."*⁵⁵

Milli Savunma Komisyonu Sözcüsü ve Hatay Milletvekili Eyüp Durukan, konuşmasının devamında kanun teklifini veren Aşir Atlı dışında komisyon üyesi herkesin ittifakla kanun teklifinin işleme konulmaması ve reddedilmesi yönünde karar aldıklarını belirtmişti.⁵⁶

Bu konuşmadan sonra kanun teklifi sahibi ve Gaziantep Milletvekili Aşir Atlı, tekrar kürsüye gelerek Milli Savunma Komisyonu sözcüsünün söylediklerinin büyük çoğunluğuna

⁵³ TBMM Tutanak Dergisi, s. 255.

⁵⁴ TBMM Tutanak Dergisi, s. 256.

⁵⁵ TBMM Tutanak Dergisi, s. 257.

⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, s. 258.

katıldığını belirterek Mareşal Fevzi Çakmak'ın görev yaptığı makamdan ayrıldıktan sonra Mareşallik makamının boş bırakılmasını uygun görmediğini ve komisyon sözcüsünün bu konuyla ilgili yaptığı “*Millî Mücadeleyi müteakip kökleşmiş bir anane*” değerlendirmesine katılmadığını ancak takdirin Meclise ait olduğunu belirterek konuşmasını sonlandırmıştı.⁵⁷

Genelkurmay Başkanları'nın Mareşal olmasını öneren kanun teklifi, Milli Savunma Komisyonu tarafından reddedilmiş ve reddedilen komisyon raporu TBMM'nin Genel Kurulu'na getirilmişti ve konuyla ilgili görüşmeler tamamlanmıştı. TBMM Genel Kurulu'nda yapılan tartışmalarda kanun teklifinin kabul edilmeyeceğini öngören Aşir Atlı, bir önerge vererek TBMM'ne sunduğu kanun teklifinin tekrar incelenmek üzere Milli Savunma Komisyonu'na gönderilmesini arz ve teklif etmiş ancak yapılan oylama sonucu bu önerge kabul edilmemiştir.⁵⁸ Daha sonra Milli Savunma Komisyonu'nun raporu milletvekillerinin oylarına sunulmuş ve onaylanmıştır.⁵⁹ Böylece Aşir Atlı'nın Genelkurmay Başkanlığı'na atanacak olan Orgenerale Mareşal unvanının verilmesi konusundaki kanun teklifi reddedilmiştir.⁶⁰

4. Semih Sancar'a Mareşallik Teklifi

Türk Ordusunda Mareşallik rütbesi Askeri Terfi Kanunu'nda günümüze kadar yer almasına karşın hükümetler Genelkurmay Başkanlığı'na atanan orgenerale bu unvanın verilmesi konusunda fiili bir adım atmamışlardı.

Genelkurmay Başkanı'na Mareşallik unvanının verilmesi konusu Mareşal Fevzi Çakmak'ın emekliliğinden yaklaşık otuz yıl altı ay sonra bir kez daha gündeme gelmişti. 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Semih Sancar'a dönemin hükümeti Mareşallik teklif ettiği ancak bu teklifin Genelkurmay Başkanı Semih Sancar tarafından kabul edilmediği yıllar sonra açıklamışlardı. Gazeteci Uğur Dündar, Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştiren Ecevit Hükümeti'nde Başbakan Yardımcısı olan Necmettin Erbakan'a 2002 yılında, konuyu bir televizyon programında sormuş, Erbakan da Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın kendisine Mareşallik rütbesi verilmesi teklifini reddettiğini belirtmiştir.⁶¹

Sonuç

⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, s. 258.

⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, s. 259.

⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, s. 259.

⁶⁰ “Genelkurmay Başkanlarının Mareşal Olması Teklifi Reddedildi,” *Ulus*, 29 Kasım 1947, s.1; “Genelkurmay Başkanının Mareşal Olması Teklifi Dün Meclis'te Görüşülen Teklif İttifakla Reddedildi,” *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1947, s. 1, 4.

⁶¹ Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Arena programında konuyla ilgili şunları söylemişti: “*Askeri kuvvetlerimiz Sayın Semih Sancar... Allah gani gani rahmet eylesin. Çok muhterem bir genelkurmay başkanımızdır. Kıbrıs Harbi'nde baştan sona kadar en büyük kahramanlıkları yapmıştır. Sizi mareşal yapalım dedik, kabul etmedi. 1 maaş ikramiye verelim dedik, kabul etmedi. Böyle muhterem bir insandır. En büyük fedakârlıkları yapmıştır. Ve çok büyük bir şekilde bu işi yönetmiştir*” “Semih Sancar'ı Mareşal Yapacaktık,” *Hürriyet*, 30 Kasım 2002, s.1, erişim tarihi: 01.02.2024; <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sancar-pasayi-maresal-yapacaktik-112622>.

Türk Ordusu'nda, askeri terfi sisteminin tarihi boyunca “*Müşir*” rütbesi, büyük bir öneme sahip olmuş ve zamanla dönüşüm geçirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar, özellikle II. Mahmut döneminde ortaya çıkan “*Müşirlik*” unvanı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde en yüksek askeri rütbe olarak kabul edilmiştir. Bu rütbe, Millî Mücadele sırasında, Sakarya Zaferi sonrasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ilk kez Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya tevcih edilmiştir. Büyük Taarruz'un başarıya ulaşması ile birlikte Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi, hükümetin önerisi ile yine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayı ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a verilmiştir. Bu manada “*Müşirlik*” unvanı, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinde gösterdiği kahramanlıkları simgelemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, “*Müşir*” rütbesi daha sonra “*Mareşal*” unvanına dönüştürülmüştür. 1935 yılında çıkarılan kanunla, “*Mareşallik*” rütbesi, yalnızca büyük zaferler kazanan komutanlara verilmesi gerektiği anlayışına dayandırılması, resmi olarak kabul edilmiştir. Bu değişim, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yaşanan modernleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. II. Dünya Savaşı sonrası “*Mareşallik*” unvanı, özellikle Fevzi Çakmak ve onun gibi önemli komutanların ardından tartışma konusu olmuş ve bu tartışmalar zaman zaman Türk siyasetiyle de ilişkilendirilmiştir. 1947 yılındaki tartışmalar, “*Mareşallik*” rütbesinin verilip verilmemesi gerektiğine dair farklı görüşleri ortaya koymuş, nihayetinde Türk Ordusunun liderlik anlayışında önemli bir etki yaratmıştır.

Sonuç olarak, “*Mareşallik*” ve/veya “*Müşirlik*” rütbeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tarihsel bir mirasıdır. Bu rütbeler, yalnızca askeri terfilerin bir aracı değil, aynı zamanda bir liderlik ve kahramanlık sembolüdür. Gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde, gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nde, bu unvanlar, Türk ordusunun en yüksek kahramanlık ve sadakat derecelerini temsil etmeye devam etmektedir. Türk Ordusunda bugün Mareşal bulunmamasının sebebi Millî Mücadele sırasında TBMM Ordusu'nun Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'nın aziz hatırasına saygı ve hürmet olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

1. Cumhurbaşkanlığı Arşivleri

Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA., 030.18.01.02.118.108.15.

BCA., 030.18.01.02.118.86.2.1.

BCA., 030.11.1.000.165.2.5.1.

BCA., 030.11.1.000.165.2.16.2.

BCA., 030.11.1.000.165.2.5.2.

BCA., 030.11.1.000.165.2.8.2.

BCA., 030.11.1.000.165.2.8.3.

BCA., 030.18.01.02.111.52.18.

BCA., 030.18.01.02.119.41.19.

BCA., 030.18.01.02.53.25.11.

BCA., 030.18.01.02.118.86.2.

BCA., 030.18.01.02.119.41.15.

BCA., 030.18.01.02.122.46.7.

BCA., 030.18.01.02.123.56.6.

2. Resmi Gazete ve TBMM Tutanakları

“Kararname,” *Resmi Gazete*, sayı:2984, 22 Nisan 1935.

“Ordu Dâhili Hizmet Kanunu,” *Resmi Gazete*, sayı:3031, 18 Haziran 1935.

211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, *Resmi Gazete*, sayı:10072, 9 Ocak 1961.

Düstur, 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, Tertip:5, C.VI, 27.7.1967.

TBMM Albümü 1920-2010, C.I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayınları, Ankara 2010.

TBMM Tutanak Dergisi, Gaziantep Milletvekili Gl. Aşir Atlı’nın Genelkurmay Başkanlarının Mareşalliğe Yükseltilmesine Dair Kanun Teklifi ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (2/61), Dönem: VIII, C.VII, TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Tutanak Dergisi, B:12, O:1, 28.11.1947, TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:79, Celse:1, 19.9.1337, C.XII, TBMM Matbaası, Ankara (t.y.).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:96, C:1, 4.9.1338, C.XXII, TBMM Matbaası, Ankara (t.y.).

3. Ansiklopedi, Kitap ve Makaleler

“Genelkurmay Başkanının Mareşal Olması Teklifi Dün Meclis’te Görüşülen Teklif İttifakla Reddedildi,” *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1947, s.1, 4.

“Genelkurmay Başkanlarının Mareşal Olması Teklifi Reddedildi,” *Ulus*, 29 Kasım 1947, s.1.

“Semih Sancar’ı Mareşal Yapacaktık,” *Hürriyet*, 30 Kasım 2002, s.1, erişim tarihi: 01.02.2024; <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sancar-pasayi-maresal-yapacaktik-112622>.

Alkan, Necmettin, “Wilhelm Colmar von der Goltz,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, Ek C.I, Ankara 2020, s.478-480.

Atabay, Mithat, *Çanakkale Cephesinde Siperden Gerçeklere*, Paradigma Akademi Yayınları, Ankara 2016.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâp Tarihi*, C.II, Kısım 3, 2.Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1983.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 24.Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.

Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun,” *Resmi Gazete*, sayı:2867, 29 Teşrinisani 1934.

Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı’na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, C.II, yay. haz. Hülya Toker, Nurcan Aslan, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

Gökbilgin, M. Tayyib, “Müşir,” *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, MEB Devlet Kitapları, ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, Eskişehir 2001, s.843-847.

Karal, Enver Ziya, “Atatürk’ün Asker Kişiliği,” *Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul 1972, s.204-220.

Sanders, Liman von, *Türkiye’de Beş Yıl*, çev. Eşref Bengi Özbilen, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.

Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, haz. Paşa Yavuzarslan, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

Türkmen, Zekeriya, “Müşir,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C.XXXII, İstanbul 2006, s.160-161.

Wallach, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, çev. Em. Tuğg. Fahri Çeliker, ATASE Yayınları, Ankara 1985.

Wolf, Klaus, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbinde Alman-Türk Askeri İttifakı*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.